

2005 04 14

Teikia: Lietuvos Respublikos Prezidentas

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo pakeitimo įstatymo 14 ir 20 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui

2004 metų kovo 30 dieną priimtame ir nuo 2005 metų sausio 1 dienos veikiančiame Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo pakeitimo įstatyme (Nr. IX-2084) esama nuostatų, prieštaraujančių demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės principams bei stabdančių naujausių laikų Lietuvos istorijos tyrimus, taigi – ir tautos istorinės savivokos raidą.

Šio įstatymo 20 straipsnio 3 punktą teigia, kad “priėjimas prie Nacionaliniam dokumentų fondui priklausančių buvusių SSRS valstybės saugumo komiteto (KGB) Lietuvos SSR padalinio, Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijos ir kitų Lietuvos teritorijoje veikusių specialiųjų tarnybų dokumentų, kuriuose yra agentūrinės informacijos, sudarytų baudžiamųjų ir trėmimo bylų ribojamas 70 metų nuo jų sudarymo”. To paties straipsnio 5 punktą nustato, kad “priėjimas prie Nacionalinio dokumentų fondo dokumentų, kuriuose yra informacijos apie asmens privatų gyvenimą, taip pat prie valstybės archyvams perduotų susistemintų asmens duomenų rinkmenų ribojamas 50 metų po asmens mirties, o jei šio fakto nustatyti neįmanoma, - 100 metų nuo dokumento sudarymo”.

Tokios nuostatos akivaizdžiai prieštarauja šio įstatymo 7 straipsnio 2 punktui, skelbiančiam, kad valstybės archyvų pagrindinis uždavinys – “užtikrinti visuomenės priėjimą prie saugomų dokumentų”. Taip pat kyla abejonių, ar minėtos Archyvų įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos yra suderinamos su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 ir 42 straipsniais, užtikrinančiais piliečiams teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei laiduojančiais akademinės veiklos laisvę.

Pastebėtina, kad Archyvų įstatymo pakeitimo įstatymas mėgina buvusį SSRS valstybės saugumo komitetą (KGB) ir kitas SSRS represines struktūras vertinti kaip teisėtai Lietuvoje veikusias specialiąsias tarnybas. KGB darbuotojus jis traktuoja panašiai, kaip teisėtos operatyvinės veiklos slaptuosius dalyvius. Toks požiūris Lietuvos Respublikai negali būti priimtinas.

Todėl, siekdamas, kad Lietuvos valstybės archyvų tvarkymas atitiktų civilizuotų demokratinių šalių principus ir Lietuvos visuomenės interesus, siūlau pakeisti ir papildyti Archyvų įstatymo pakeitimo įstatymo 14 ir 20 straipsnius.

Manau, kad įstatymo 14 straipsnį būtina papildyti 4 punktu, kuris numatytų, jog Nacionaliniam dokumentų fondui priklausančioms buvusių SSRS valstybės saugumo komiteto (KGB) Lietuvos SSR padalinio, Lietuvos SSR vidaus reikalų ministerijos ir kitų Lietuvos teritorijoje veikusių SSRS specialiųjų tarnybų, taip pat Lietuvos komunistų partijos bei buvusių LSSR institucijų pirmųjų skyrių dokumentai išvis negali būti naikinami. Taip pat siūlau, kad dokumentų rengimo, tvarkymo ir apskaitos bendruosius reikalavimus Lietuvos Respublikoje nustatytų ne Lietuvos archyvų departamentas, bet Vyriausybė.

Manau, kad būtina 20 straipsniu įteisinti kuo platesnį priėjimą prie Nacionaliniam dokumentų fondui priklausančių dokumentų. Riboti priėjimą prie buvusių SSRS specialiųjų tarnybų dokumentų leistina tik tuomet, kai duomenys yra išslaptinti pagal Asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusių apsaugos įstatymą arba kai nuo SSRS specialiųjų tarnybų nukentėjęs asmuo pareiškia savo valią dėl duomenų apie jį naudojimo ribojimo iki jo mirties. Manau, kad priėjimas prie valstybės archyvams perduotų susistemintų asmens duomenų rinkmenų turėtų būti ribojamas 20 metų nuo asmens mirties, o jei šio fakto nustatyti nepavyksta, – 50 metų nuo dokumento sudarymo, netaikant šios nuostatos tyrėjams, naudojantiems medžiagą mokslinio tyrimo tikslams. Siūlomos nuostatos parengtos remiantis demokratiškos šalių praktika.

Esu tikras, kad priėmus šiuos Archyvų įstatymo pakeitimo įstatymo papildymus bei pakeitimus, bus sudarytos iš esmės geresnės sąlygos Lietuvos praeities tyrimams, užtikrinta Lietuvos visuomenės teisė į istorinę atmintį.

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, yra “valstybės archyvai”.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

VALDAS ADAMKUS